

ԿԱՐԾԻՔ

Հրայր Վաղարշակի Արզումանյանի՝

«Քաղաքագիտական-աստվածաբանական տեղաշարժի հարացույցը ազգային անվտանգության տեսության զարգացման մեջ»

ԻԳ.00.01 «Քաղաքական գիտության պատմություն և տեսություն» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության վերաբերյալ

Մանրամասն կարդալով աշխատությունն ու գնահատելով կատարված ծավալուն աշխատանքը՝ ի սկզբանե ստեղծվեց տպավորություն, որ այն քաղաքագիտական տեսության տիրույթից դուրս է և մասամբ գտնվում է քաղաքականության փիլիսոփայության (философия политики), մասամբ՝ քաղաքական աստվածաբանության (политическая теология), մասամբ՝ քաղաքական սոցիոլոգիայի (политическая социология) սահմաններում:

Այսպես, ինչպես նշված է ատենախոսության վերնագրում, այնպես էլ սկսած աշխատանքի ներածական մասից հեղինակը խոսում է անվտանգային քաղաքագիտության պարադիգմաների (հայեցակարգային տեսությունների) փոփոխման ու զարգացման մասին, որոնք, իր կարծիքով, ի վիճակի չեն բացատրել և կանխատեսել վերջին տասնամյակների քաղաքական իրողությունները. «Изменения затронули мировоззренческие и смыслообразующие паттерны, лежащие в основе формирования, как отдельной личности, так и таких институтов, как семья, государство, мировая политическая система. Справедливость последнего вывода наглядно видна на примере процессов в среде безопасности, когда **существующие парадигмы оказались не в состоянии предсказать происходящие на протяжении последних десятилетий сдвиги**» (Մեղմագիր, էջ 3):

Մենք փորձեցինք պարզել, թե անվտանգային քաղաքագիտության ո՞ր հայեցակարգային տեսությունների մասին է խոսքը: Ցավոք, աշխատանքում որևէ խոսք չկա անվտանգային քաղաքագիտության ո՛չ ավանդական, ո՛չ էլ արդի տեսությունների ու հայեցակարգերի մասին: Ամբողջ տեքստում չկա ոչինչ ո՛չ ռեալիզմի, ոչ նեոռեալիզմի, ոչ լիբերալիզմի (բացառությամբ Շմիթի՝ էջ. 35, 68), ոչ ստրուկտուրալիզմի և ֆեմինիզմի, ոչ կոնստրուկտիվիզմի մասին: Մինչդեռ, հենց այս տեսություններն են անվտանգային քաղաքագիտության հիմնարար և արդի պարադիգմաները:

Սակայն դարձյալ՝ որպես աշխատանքի օրյեկտ նշված է «ազգային անվտանգության տեսությունը» (Մեղմագիր, էջ. 4), սակայն ազգային անվտանգության որևէ քաղաքագիտական տեսություն աշխատանքում չկա: Նույնը վերաբերում է հետազոտության առարկային. «вызванный качественными изменениями среды безопасности парадигмальный сдвиг, требующий пересмотра взаимоотношений между концептами политического и религиозного и разработки новой парадигмы...» (էջ. 10). Դարձյալ, առաջարկելով վերանայել ազգային անվտանգության (քաղաքագիտական) տեսությունը՝ հեղինակն ամենաքիչը պետք է գոնե անդրադառնար անվտանգային քաղաքագիտության տեսական հիմքերին, մոտեցումներին, մինչդեռ, ինչպես նշեցինք՝

աշխատանքում չեն բննարկվում և անգամ չեն հիշատակվում անվտանգային քաղաքագիտության տեսությունները:

Հետաքրքիր է նկատել, որ անգամ քաղաքական ռեալիզմի փոխարեն հեղինակը բննարկում է ռեալիզմի փիլիսոփայական մոտեցումները՝ «реализм здравого смысла» և «научный реализм»՝ հասկացություններ, որոնք գիտության փիլիսոփայության բնագավառից են և այդտեղ ունեն իրենց արժեքը, որին քաջ տիրապետում է նաև հեղինակը:

Ատենախոսության մեջ որևէ խոսք չի ասվում նաև ժամանակակից անվտանգային հիմնախնդիրները բնութագրող, բացատրող և կանխատեսող արդի այլ քաղաքագիտական տեսությունների՝ սեկյուրիտիզացիայի տեսության (Բ. Բուզան և այլք), «փափուկ», «կոշտ» և «խելացի» ուժի հայեցակարգերի (Ջ. Նայ), և այլնի մասին: Ատենախոսության մեջ բացակայում են նաև անվտանգային քաղաքագիտության տեսության հայաստանյան ներկայացուցիչների մոտեցումներ, որոնք միանշանակ կնպաստեին ատենախոսության առարկայական տիրույթի հստակեցմանն ու փիլիսոփայությունից դեպի անվտանգային քաղաքագիտություն տեղաշարժին, այդ թվում՝ Հ.Ս. Քոթանջյանի աշխատությունները (տե՛ս, օրինակ՝ **Котанджян, Г. С.** Грани согласия - конфликта: Цивилизационные проблемы теоретической и прикладной политологии. Рос. акад. управления, Фонд нац. и междунар. безопасности. - М.: Луч, 1992):

Տպավորությունը, թե հեղինակն արհեստականորեն է բերել իր ուսումնասիրությունը անվտանգային քաղաքագիտության տեսության տիրույթ, և որ այն գտնվում է փիլիսոփայության տիրույթում՝ էլ ավելի է հաստատվում, եթե դիտարկենք հեղինակի կողմից սահմանված հետազոտական խնդիրները, այդ թվում.

- **«исследуются концептуальные основания сложного мышления и философии сложности сквозь призму различных философских дисциплин и как предмет философской рефлексии социальных и политических процессов, что позволяет сформулировать понятийно-категориальный аппарат и принципы сложного мышления и философии сложности в качестве элементов новой парадигмы;**

- **применяются в рамках новой парадигмы основные принципы сложного мышления и философии сложности, а также ряд законов теории систем к анализу политических процессов, что позволяет обосновать возможность привлечения к рассмотрению сложных систем научно-теоретических моделей и научных результатов, полученных в рамках общей теории систем, а также исследований, проводимых в рамках других гуманитарных и естественнонаучных наук;**

- **применяются основные принципы и методы теории САС, проводится анализ динамики поведения сложных адаптивных систем к организационной теории, что позволяет обосновать применимость концептуальных оснований новой парадигмы и принципов сложного мышления, философии и науки сложности к анализу данной теории».**

Հեղինակի իրական՝ քաղաքականության փիլիսոփայության (փիլոսոփա քաղաքական տիրույթին համապատասխանող մոտեցումն ակնհայտորեն արտահայտվում է վերոնշյալ խնդիրների սահմանման մեջ տեղ գտած՝ **«философская рефлексия социальных и политических процессов»** արտահայտության մեջ ևս:

Մինչդեռ, աշխատանքի վերնագրում և տեքստում նշելով «ազգային անվտանգության տեսություն»՝ հեղինակն ինքն է փորձել տանել իր հետազոտությունը անվտանգային քաղաքագիտության (политология безопасности) տիրույթ, որն ակնհայտորեն արհեստական բնույթ է կրում և փույլ չի տալիս գնահատելու աշխատանքի փիլիսոփայական արժեքը:

Այս տպավորությունն էլ ավելի է հաստատվում, երբ դիտարկում ենք հեղինակի կողմից նշված՝ ատենախոսության տեսական հիմքերը. «**понятийно-категориальный аппарат и принципы политической теологии, сложного мышления, философии сложности, науки сложности, научно-теоретические модели системных наук, а также методы теории САС и теории сетцентричных войн**» (Սեդմագիր, էջ. 5). Համապատասխանաբար, ատենախոսության տեսական գլուխներից առաջինը նվիրված է քաղաքական աստվածաբանությանը, երկրորդը՝ փիլիսոփայական տեսություններին և մոտեցումներին: Դարձյալ՝ տեսնում ենք, որ ատենախոսությունը՝ ներկայացված լինելով «քաղաքական գիտության պատմություն և տեսություն» մասնագիտությամբ, իրականում կատարված է քաղաքական աստվածաբանության և քաղաքականության փիլիսոփայության տիրույթում:

Ինչ վերաբերում է քաղաքական աստվածաբանությանը (политическая теология), որը հեղինակի կողմից կիրառվող հիմնական տեսական մոտեցումներից է, ապա ինքը այդ տեսության հիմնադիր Կառլ Շմիթն այդ տեսությունը համարում է «իրավական հասկացությունների սոցիոլոգիա» (տե՛ս, օրինակ. Шмитт К. Политическая теология. Четыре главы к учению о суверенитете; Шмитт К. О трех видах юридического мышления политика // Шмитт К. Государство: Право и политика / Пер. с нем. О.В. Кильдюшова. М., 2013):

Փաստորեն՝ ատենախոսությունը, ներկայացված լինելով քաղաքան պատմության և տեսության բնագավառում, կատարված է այլ՝ քաղաքականության փիլիսոփայության և քաղաքական աստվածաբանության տիրույթներում:

Բացի այդ՝ ատենախոսության վերնագրի ու հետազոտության նպատակի ձևակերպումներում հիմնական տեղ զբաղեցնող «ազգային անվտանգության տեսությունը» աշխատանքում տեսական հիմքեր չունի. բացակայում են անվտանգային քաղաքագիտության և՛ ավանդական, և ժամանակակից տեսությունները, անգամ չկա դրանց մասին որևէ հիշատակում:

Այսպիսով՝ հաշվի առնելով աշխատանքում տեղ գտած, սակայն գիտության այլ բնագավառին վերաբերող գիտական արժեքավոր մոտեցումները, այնուամենայնիվ պետք է եզրակացնենք, որ դրանք համապատասխան չեն հայտարարված վերնագրին և անվտանգային քաղաքագիտության տեսության բնագավառին:

Բացի այդ՝ նկատվել է նաև հրատարակված աշխատությունների ցանկի՝ ՀՀ ԲՈԿ-ի պահանջներին չբավարարելու խնդիրը: Այսպես, որպես SCOPUS շտեմարաններում գրանցված՝ գիտական բարձր վարկանիշ ունեցող հրատարակումներ հեղինակը նշել է չորս հոդված (Սեդմագիր, էջ 25), որոնք տպագրվել են ՆԱՏՕ-ի «Համագործակցություն հանուն խաղաղության» ծրագրի տարեկան գիտաժողովների աշխատանքային թեմատիկ խմբերի կողմից հրատարակվող նյութերի ժողովածուներում:

- Arzumanyan H. V. "Armenian Armed Forces Transformation," in Harnessing Regional Stability in the South Caucasus: The Role and Prospects of Defence Institution Building in the Current Strategic Context, **Frederic Labarre, Ernst M. Felberbauer (Eds.) 15th Workshop of the Study Group "Regional Stability in the South Caucasus,"** jointly with the Working Group "Security Sector Reform", National Defence Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence in cooperation with **PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes**, Vienna, 2017, pp. 113-124. (0.8 a. լ.)

- Arzumanyan H. V. "An Argument to Revised the Principles Governing the Nagorno-Karabakh Conflict Resolution," in Apprehending Shifts in Status over Time: The Quest for Strategic Patience in the South Caucasus, **Frederic Labarre, Ernst M. Felberbauer (Eds.) 11th Workshop of the Study Group "Regional Stability in the South Caucasus,"** National Defence Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence in cooperation with **PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes**, Vienna, 2015, pp. 97-105. (0.8 a. լ.)

- Arzumanyan H. V. "The Implementation of Functional Models of Decentralized National Security System in the South Caucasus," in From Self-Defence to Regional Disarmament: Reducing Tensions and Stabilising the South Caucasus, **Frederic Labarre, Ernst M. Felberbauer (Eds.) 9 th Workshop of the Study Group "Regional Stability in the South Caucasus,"** National Defence Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence in cooperation with **PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes**, Vienna, October 2014, pp. 65-70. (0.7 a. լ.)

- Arzumanyan H. V. "Armenian statehood and sovereignty games," in What Kind of Sovereignty? Examining Alternative Governance Models in the South Caucasus," **Frederic Labarre, Ernst M. Felberbauer (Eds.) 8 th Workshop of the Study Group "Regional Stability in the South Caucasus,"** National Defence Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence in cooperation with **PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes**, Vienna, January 2014, pp. 133-148. (1. 0 a. լ.)

Մրանք կարևոր տեղեկատվական բնույթ ունեցող ժողովածուներ են: Սակայն, ոչ ժողովածուն, ոչ էլ առանձին նյութեր չունեն գիտական հոդվածների համար անհրաժեշտ (առավելևս՝ Scopus և Web of Science կարգավիճակի համար պահանջվող) DOI ցուցիչը, չունեն նաև մեր գիտական տարածության մեջ պարտադիր բնույթ կրող՝ ISBN և ISSN համարանիշերը: Իհարկե՝ մասնագիտական խորհրդի խնդիրն էր՝ հստակորեն ստուգել տվյալ ժողովածուներում տպագրվող նյութերի՝ որպես SCOPUS գիտական կարգավիճակ ունեցող հոդվածների համապատասխանությունը, սակայն ինքս ստուգելով՝ այդ ժողովածուները չեմ գտել SCOPUS շտեմարաններում, և չունեմ որևէ բավարար հիմք՝ դրանք SCOPUS կամ Web of Science գործակից ունեցող աշխատությունների շարքին դասելու:

Այսպիսով, ամրագրելով, որ ներկայացված աշխատանքը պատրաստված է «քաղաքականության փիլիսոփայության» և «քաղաքական աստվածաբանության» տեսամեթոդաբանական տիրույթում՝ հիմնականում փիլիսոփայական տեսությունների ու մոտեցումների կիրառմամբ, իր վերնագրի և բովանդակության միջև անհամապատասխանությամբ, իր տեսամեթոդաբանական հենքով և անվտանգային

քաղաքագիտության տեսությունների բացակայությամբ, չի տեղավորվում «քաղաքական պատմություն և տեսություն» տիրություն: Որպես երկրորդական, սակայն ոչ պակաս կարևոր խնդիր՝ առկա է նաև ներկայացված հրատարակված աշխատությունների՝ ՀՀ ԲՈԿ-ի պահանջներին չհամապատասխանելու հարցը: Ուստի ստիպված ենք եզրակացնենք, որ չնայած աշխատանքում տեղ գտած արժեքավոր մոտեցումների և եզրակացությունների՝ սույն ատենախոսությունը չի բավարարում ԻԳ.00.01. «Քաղաքական գիտության պատմություն և տեսություն» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճանի շնորհման համար ներկայացվող պահանջներին:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

Արթուր Վլադիմիրի Աթանեսյան

քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

07.07.20202 թ.

Քաղաքական գիտությունների դոկտոր

Ա. Վ. Աթանեսյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝

ԵՊՀ Գիտական քարտուղար

պատմական գիտությունների թեկնածու, դոկտոր

Լ.Ս. Հովսեփյան

